

ДОГМАТИКА И НАУКА.

1. Опште примедбе.

Вером познајемо
Јевр. XI, 3.

Догматика је наука о начелним истинама хришћанским. Основне истине хришћанства зову се догматима. Отуда је догматика добила и свој назив.

Као наука о начелним истинама хришћанским, догматика нас упознаје са суштином хришћанске религије. Док једне од богословских наука истражују изворе хришћанства (Св. Писмо и патрологија), друге износе раскриће хришћанске вере у историји (Историја хришћанске Цркве), треће приказују остварење и разноврсно деловање Христове науке у животу хришћанске цркве (морално богословље, каноника, литургика, омилитика и т. д.), догматика нас уводи у разумевање саме суштине хришћанства. Тако је догматика средишна богословска наука, богословска наука *κατ' ἐξουσίαν*, *per eminentiam*. Зато се однос и расположење човечанског друштва у опште, а светске науке посебице, према догматици може сматрати као критериум њихова начелног одношаја према богословској науци у опште.

У неким круговима представника тзв. ексактне науке постоји сасвим негативан однос према догматици, баш као према типичној представници богословске науке. Такво расположење према догматици карактерише, може се рећи, мање више и читаво наше савремено образовано друштво. Догматици, као и богословској науци у опште, пориче се право и карактер праве науке.

У оправдање оваког погледа наводе се између осталог следећи разлози.

Пре свега кажу, да предмет догматике, којом се јавља Бог у Његовој суштини, у Његовим делима и одношајима према свету и човеку, не може бити познат помоћу оних средстава и начина, којима располаже и ради наука. Предмет догматике може се познати само вером, али не и знањем. Зато се овим предметом може бавити само прости и необразовани свет, док је права, ексактна наука својина учених и просвећених људи. Бранитељи науке, позивајући се на случајеве простодушне и несвесне вере, сматрају богословску науку као праву супротност, чак као порицање истините науке. А опет има и таквих

ревнитеља богословске науке, који су спремни, да у ексактној науци виде само непријатељи богословске науке.

С друге стране приказују суштину догмата као сасвим непомирљиву са правим карактером човечанског знања. Догмат је, кажу, Богом откривена богословска истина, коју је, баш као такву, признала и објавила васељенска хришћанска црква као опште-обавезно и непроменљиво правило хришћанске вере. Оваква истина, разуме се, може бити предметом само вере, поверења према ауторитетима који је дају, уверености у њену истинитост, а не и правог, тачног научног разумевања и усвајања. Ексактна наука нема шта да ради са таквом истином, јер наука не може и не сме да је слободно проучава, испитује, критикује и у случају потребе пориче. Тако, као што неки мисли, и са ове стране постоји између догматике и науке непомирљива супротност.

Затим, каже се даље, сваки рад човека разума као органа нашег знања мора за увек да остане бесплодан и празан у погледу догмата. Као непостижне за човеков разум и као непроменљиве истине догмати морају да за свагда остану изнад нашег познавања, ван сфере човечанског научног истраживања. Зато између догматичног проучавања и излагање верских истина и правног научног испитивања не може да буде нечега општег, заједничког.

На основу свију ових и многих других споредних разлога, које ћемо изнети доцније, неки представници науке и светског друштва у опште сасвим убеђено мисле, да догматика никад не може да буде призната у својству науке у потпуном смислу ове речи.

У низу чланака, што их сад износимо пред читаоце, намеравамо да разгледамо и разјаснимо све наведене, као и друге приговоре догматици као науци, који су по нама само резултат неспоразума између богослова и научника.

Покушаћемо да решимо ова питања:

1., је ли предмет догматике заиста безуветно непостижан за човечански разум?

2., је ли оправдан поглед на догмате као на сасвим непроменљиве истине?

3., је ли истина, да догматика и рационално знање узајамно искључују једно друго?

4., шта управо може и треба разум да да догматици, као основној богословској науци? и

5., може ли бити догматика призната науком у потпуном смислу ове речи?

У својим даљим речима ми ћемо увек имати у виду опште-хришћанску догматику, те ћемо само у случајевима неопходне потребе, због принципиелне разлике, приказивати начелну науку и догматичко посматрање православне васељенске Христове цркве.

2. Догматизам и агностицизам.

Не гледамо на ово, што се види, него на оно, што се не види; јер је ово, што се види, за време, а оно, што се не види, вечно.

2. кор IV, 18.

Реч: „догматизам“ одређује предмет и формални карактер своје садржине.

У предметном односу она означава круг истинâ, или тезâ које год научне дисциплине, које се признају првобитним, начелним, сталним, позитивним и опште обавезним. Под догматизмом се пак у формалном погледу разуме такав правац мисли, који не тражи опште начелне истине, или тезе, него их прима у готовом облику, те сву пажњу мислиоца свраћа на испитивање и разјашњење њихове унутрашње садржине.

Овај првобитни значај догматизму у материјалном и формалном погледу даје богословска наука, која проучава хришћанске догмате. Према филолошком пореклу и књижевној — пре хришћанској и затим хришћанској упатреби грчке славенизиране речи: »δόγμα«, »δόγματα«, под именом догмата разуму се истине о Богу, о Његовим делима и односима према свету и човеку, које су дане у Божанском Откривењу, па су признате и објављене од стране васељенске хришћанске цркве, као општеобавезна правила вере.

Како видимо, главни предмет догмата сачињава Бог у Његовој суштини и у Његовим делима и односима. Овај предмет догматике није потпуно постижан за човеков разум. То је сасвим природно и појмљиво. Суштина Бога је апсолутна и бескрајна. Зато њу не може да схвати човеков разум. Сама апсолутност Бога искључује могућност Његовог потпуног разумевања. Ако би разум човеков могао да Бога потпуно и савршено разуме, то би значило, да није Бог апсолутно и бескрајно Биће. Зато аутор старинског дела под насловом: „Quaestiones ad Antiochenos“, које се приписује Св. Атанасију Великому, архије-

пископу александријскоме, на питање о Богу сасвим оправдано одговара овако: „Бог, који се може разумети, није Бог“¹⁾. А знаменити догматиста, св. Јован Дамаскин, томе додаје: „да Бог постоји, ово је очигледно; али што је Он у Својој суштини и природи, то је сасвим непостижно и непознато... једно се у Богу може разумети, а то је, да је недостижан“²⁾.

Хришћанска васељенска црква је увек и одлучно побијала сваку претпоставку, мисао и философску теорију о могућности потпуног и савршеног разумевања и познања Бога. Овакву су теорију износили у другом веку хришћанске вере неки гностици, на пр. Василид, Валентин, Птоломеј, Карпократ и др.³⁾, а у IV. веку неки следбеници аријанизма, као што су били нарочито Аеције из Сирије и епископ Кизихуса Јевномије⁴⁾. Они су држали, да људи могу познати Бога тако потпуно и савршено, као што потпуно и савршено Себе познаје Сâм Бог, да то познање не може бити мање од онога, које Бог Сâм о Себи има.

Против оваквих тврдња васељенска хришћанска црква је кроз уста својих отаца и учитеља јасно и одлучно наглашавала, да Бог не би био Богом, кад би Га ум човечји могао потпуно да постигне, да разум човечји није довољан ни за потпуно познавање видљиве природе, а камо ли за савршено познавање Бога и у опште свега невидљивог света. Тако на пр. св. Григорије Богослов вели о томе: „кад би Божанство било достижно мисли, већ за то не би било неограниченим, јер би само то поимање било ограничењем своје врсте“⁵⁾. А св. Јован Златоусти, обраћајући се к једноме од аномеја, каже ово: „ти не можеш ништа рећи о природи неба, које сваки дан гледаш, а хвалиш се да савршено знаш суштину Бога невидљивога“⁶⁾.

Дакле, Бога према начелној хришћанској идеологији не

¹⁾ Respons. ad quaest. 1.

²⁾ Види: „Тачное изложение православной вѣры“, М. 1844 г. кн. 1 гл. 4. (рус. прев.)

³⁾ S. Irenaei: Adversus Haereses 1. II с. 33 п. 4.

⁴⁾ Socrat. Hist. Ecc. 1. IV с. 7 упор. српски прејод: „Црквенска историја Сократа Схоластака. С руског превео владика Гаврило. Издао Теодосије Мраовић, митрополит Краљевине Србије. Београд. 1886. г. стр 289—90.

⁵⁾ Види његова „Творениа“ слово 28. рус. прев. књ. 3. стр. 26.

⁶⁾ Види његова „Творениа“ слово противъ авомеевъ II сл. 6. рус. прев. т. 1 (С. П. Б.) 1895. г. стр. 502.

може потпуно и савршено знати ни један човек, нити ма које друго ограничено умно створење. Само Сâм Бог Себе савршено и потпуно зна. Сâм Господ Исус Христос о томе вели овако: „нико не зна Сина до Отац, нити Оца ко зна до Син и ако коме Син хоће да покаже“¹⁾.

Из ових последњих речи Господа Исуса Христа јасно је да човечанско незнање Бога постаје *знањем* само помоћу Божанскога Откровења, у коме се садрже и догмати хришћанске религије. А као орган овог знања човековог о Богу јавља се *вера*, као што то изричито каже св. ап. Павле: „вером познајемо“²⁾.

Сад нам је потребно знати, што је вера, чијом помоћи ми долазимо до познавања Бога, главног предмета хришћанске догматике,

Психолози, који се бавили овим питањем, једнодушно одређују веру, у гносеолошком погледу, као *једну врсту човечјег знања*. „Несумњиво је“, каже професор (казанске духовне академије) Несмјелов, „да процес вере, и према својим основама, и према мотивима, и према своје логичком карактеру, *није ништа друго, до процес познавања*... Вера пак није неки нижи ступањ познавања, већ је баш *формација познавања и логички његов израз*, те зато може слободно постојати на свима могућим ступњевима развића човечанске мисли“³⁾.

Други познат философ професор. (петроградског универзитета) А. И. Введенски на питање: „шта су знање и вера, посматране са психолошког гледишта?“ одговара овако: „*оне су преживљавања уверености у истинитости неких наших мисли*. Где нема оваквог преживљавања, где мисао једноставно присуствује сазнању, без икаквог питања о њеној истинитости, или где и ако се ово питање јавља у сазнању приликом извесне мисли, па истодобно нема увереност у њеној истинитости, тамо не може бити речи ни о вери ни о знању. Зато је и наше питање о њиховој психолошкој разлици идентично са питањем,

1) Мат. XI, 27. У грчком тексту у место „казаша“ стоји: „ἀποκαλύψαι“, у латинском: „revelare“ и у словенском и руском: „откриши“.

2) Јевр. XI, 3.

3) Види његово дело: „Наука о челоуѣкъ. Томъ первый. Опыт психологической исторіи и критики основных вопросовъ жизни“. Стр. 99. упор. стр. 97—98, где аутор на конкретним примерима демонстрира своју дефиницију вере.

има ли којагод психолошка т. ј. таква која постоји у самом преживљавању, разлика између уверености, која бива при вери и при знању? *никакве*“¹⁾).

Дакле је у психолошком погледу вера идентична са знањем. Али се вера и знање неоспорно разликују међу собом у мате­тијалном погледу. Предмет је знања све оно, *што у опште постоји*, јер човечји разум хоће и тежи за тиме да зна све без изузетка. А предмет вере *може биши и јесше* само оно што наш разум још није познао. У овоме непознатом нашем разуму психологија разликује двојако непознато: 1.) оно, што се у опште може познати, и што је само за сада непознато и 2.) *што се никада не може познати ше и не може биши познато човечјим умом*. Оно, што се у опште даје познати, и што је само за сада непознато, несме да буде предметом праве, истините вере, која би иначе била синонимом празноверја. У колико се постепено умножава и шири сфера човечанског знања на рачун баш онога што се у опште даје познати, и само за сада још није познато, у толико баш постоји мања и ужа сфера непознатог. Али ма колико се повећавала и проширивала сфера човечанског знања, увек ће остати нешто непознато. И баш то *за свагда непознато, што не може познати човечански разум, и сачињава праву сферу истиниште вере*. За познавање ове последње сфере човечански дух служи се вером исто онако, како се он користи разумом у познавању онога, што се даје познати.

Али као што сва сфера вере увек остаје изнад домашаја човековог разума, тако се и у самом познавању ове сфере помоћу вере наш дух руководи сасвим засебним мотивима или начелима. Ова начела верског познавања понекад се у толико узвишују изнад мотива обичног човечанског познавања, да се она јављају за наш разум, као сасвим непојмљива, *безумна и саблажњива*.

Св. ап. Павле овако објашњава могућност појаве сличног мотивисања нашег духа у познавању помоћу вере баш онога, што се не даје познати помоћу разума: „јер будући да у премудрости Божијој не позна свет премудрошћу Бога, била је Божија воља да *лудошћу* (грчки: „*διὰ τῆς μωρίας*“, латински:

¹⁾ Види његову књигу: „Логика, какъ часть теоріи познанія“. Изд. второе. С. П. Б. 1912. г. стр. 13.

„per stultitiam“, руски: „юродствомъ“) *поучења* спасе оне, *који верују*. Јер и Јевреји знаке ишту, и Грци премудрости траже. А ми проповедамо Христа разапета, јеврејима дакле *саблазан* (грчки: „σκάνδαλον“, латински: „skandalum“), а Грцима *безумље* (грчки: „ἄνεσις δὲ μαρίαν“, латински: „gentibus autem stultitiam“), онима пак, који су позвани, и Јеврејима и Грцима, Христа, Божију силу и Божију премудрост. Јер је *лудост Божија* (грчки: „τὸ μαρὸν τοῦ Θεοῦ“, латински: „quod stultum est Dei“, руски сасвим нетачно: „немудрое Божіе“) мудрије од људи“¹⁾.

У истоме смислу треба разумети и савет св. ап. Павла „мудроме на овоме свијету“ човеку: „нека буде *луд* (грчки: „μαρός“, латински: „stultus“, руски: „безумный“), да буде *мудар*“²⁾

Дубоку мисао, која се изражава у овим речима св. ап. Павла, најбоље разјашњује чувени најоштрији борац против гностичког „лажно названог разума“ (1. Тим. VI, 30) Тертулијан. Као основу и главни мотив свога познавања непознатог за човечански разум помоћу вере, он наводи *аисурднош*, т. ј. лудост, безумље, несхватљивост и чак немогућност са гледишта човечанског разума онога, што се верује, велећи дословно овако: „credo, quia absurdum est, natus est Dei filius; non pudet, quia pudendum est, et mortuus est Dei filius, prorsus credibile est quia ineptum est, et sepultus resurrexit, certum est, quia impossibile, т. ј. верујем овоме јер је апсурдно; родио се Син Божји, ово није ружно, јер је срамотно; умро је Син Божји, ово је сасвим истинито, јер није појмљиво; и укупани је устао; ово је сигурно, јер је немогуће“³⁾.

Како се види, св. ап. Павле, Тертулијан и ост. признавали су, да у сфери нашега знања има нешто, што увек остаје непознато човечјем разуму, те што се може познати само помоћу вере. Зато су се они надали и тежили за тиме, да, по речима, св. ап. Павла, „преважно познање Христа Исуса Господа Својега“ добију само вером⁴⁾. У ту исту сврху је св. ап. Павле, по његовим аутентичним речима, „робио сваки разум за покорност Христу“⁵⁾.

1) 1. Коринћ. I, 21—25.

2) 1. Коринћ. III, 18.

3) Види цитов. књигу проф. А. И. Введенског: „Логика, какъ часть теоріи познаниа“ стр. 423. упор. стр. 390.

4) Филиб. III, 8—10.

5) 2. Коринћ. X, 5.

Али претпостављајући човечјем разуму веру и потчињавајући овој последњој први, св. ап. Павле није мрзио на човечји разум и на наше његовом помоћу стечено знање. Не, он је на тај начин само бранио веру од савремених представника „лажно званог знања“, или гностика, од којих именује Именеја и Александра (1. Тим. I, 20) и Филипа (2. Тим. II, 17). Они су, као што је то познато, тежили дубљем и савршенијем знању од онога што је давала вера, предано у посланицама и усменој проповеди апостола (1. Тим. VI, 20—21; 2. Тим. II, 2; III, 7). Они су самој вери претпостављали теоретско знање о њој (1. Тим. IV, 6—7; VI, 3—5). Они су напослетку разумно, логичко познавање догмата постављали изнад саме његове суштине, те нису помоћу својих „поганих празних разговора и препирања ништа помагали, него су само сметали оне, који су њих слушали“ (1. Тим. VI, 20; 2. Тим. II, 14).

Али овако се борећи против савременог „лажно званог разума“, није св. ап. Павле пренебрегавао логику, или, како он сâм вели, ум. Напротив је исте коринћане, којима је препоручивао „бити лудима на овоме свијету, да буду мудри“ (1. кор. III, 18.), св. ап. Павле поучавао овако; „не будите дена умом (грчки: „ταῖς φρεσίν“, латински: „sensibus“), него пакошћу детињите, а умом будем савршени“ (1. кор. XIV, 20).

Шта је тај „ум“, о коме овде говори св. ап. Павле? је ли он исто што и вера, или нешто сасвим друго? Већ грчки (φρεσίν) и латински (sensibus) текст наведених речи јасно сведочи о томе, да је апостол овде имао у виду нешто сасвим друго, а не веру. А још јасније на ово питање одговара сâм апостол, кад вели: „молићу се Богу духом (грчки: „τῷ πνεύματι“, латински: „spiritu“), а молићу се и умом (грчки: „τῷ νοῦ“, латински: „mente“); хвалићу Бога духом, а хвалићу и умом“ (грчки: „τῷ νοῦ“, латински: „mente“)¹⁾.

Дакле је очигледно и несумњиво, да је св. ап. Павле одлучно и потпуно разликовао у себи „ум Христов“ (грчки: „νοῦν Χριστοῦ“), ум вере, којим је он „све разгледао“ (грчки: „ἀνακρίνει πάντα“, латински: „judicat omnio“, руски: „судитъ о всемъ“)²⁾, те „ум свој“, човечански, којим је он волео „у цркви пет речи рећи, да се и други помогну“ (грчки: „ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω“).

¹⁾ 1. Коринћ. XIV, 15.

²⁾ 1. Коринћ. II, 15.—16.

латински: „*ut et alios instruam*“, руски: „Чтобъ и других *наставишь*“¹⁾). Преко првог је он „гледао оно, што се не види“, или „вечно“, а преко другог „ово, што се види“, или што је „за време“²⁾). Дакле први је „ум“ вера, као орган за познавање Бога и свега невидљивог, духовног, а други је „ум“ разум, као орган за познавање свега видљивог, физичког, привременог. Св. ап. Павле је ценио и давао вредност и првом и другом, само сваком на своме месту и за свој циљ.

У потпуној сагласности са св. ап. Павлом и његов сарадник Варнава препоручује хришћанима, „да би заједно с вером имали и савршено знање“³⁾.

И касније, у V. веку, св. Кирило александријски у своме коментару на јеванђеље по св. Јовану Богослову вели о овоме истом овако: „ваља веровати, да би се разумело. А што се истине божанствене примају вером, из тога не следи, да се ваља потпуно одрећи њихова *испишивања*: пре се треба старати, да се подигнеш бар до извесног *разумевања* ових истина, за које вели апостол: „видимо као кроз огледало у загонетци“ (1. Кор. XIII, 12.). Зато добро чине, кад тврде да не треба прво познавати, а после веровати, а не претходи јој, по речима: „ако не верујете, нећете разумети“ (Исај. VII, 9.)⁴⁾.

Овај исти смисао и значај има и познати принцип, који је истакнуо блажени Августин у својим речима: „*credo, ut intelligam, sed non intelligo, ut credam*“⁵⁾.

Овим последњим речима блаж. Августина, као и горе наведеним речима св. Григорија Богослова, ни у колико се не пориче велика важност разумног познавања за нашу веру. Дубоки смисао од блаж. Августина постављеног принципа састоји се баш у томе, да не би вера била вером, кад би њој претходило разум, или другим речима, кад би се њом примале истине само за то и због тога, што је њих одобрио разум, признавши њихову истинитост. Напротив вера баш зато и јесте вера, што прима истине не због њихове јасности и очигледности за разум,

1) 1. Коринћ. XIV, 19.

2) 2. Коринћ IV, 18.

3) *Epistola* с. 4. упор. руса. превод Преображенског: „Писанія мужей апостольскихъ“ М. 1862. г. стр. 40 упор. стр. 64.

4) *Migne graec* t. 73. cob. 628—9.

5) *Tractat.* XL in *evangel. Joan.* n. 9. De lib. arbitr. l. 1. c. 2. n. 4; lib. II. c. 2. n. 6.

већ због поверења према ауторитету Божанског Откровења. Баш зато вера прима и такве истине, које стоје изнад човечанског разумевања¹⁾.

Овај је Августинов принцип постао не само обележје и сопственост потоње схоластике, него је — што је много значајније — био усвојен и од представника рационалиста новог доба, све до д-ра К. Хазе²⁾ и д-ра Мартенсена³⁾.

Дакле, као што смо видели, догматика хришћанска почиње *вером* па онда наставља и завршује *научним знањем*. Она прима *вером* и полаже као основу својој згради догмате, као истине богооткривене, непроменљиве и вечне; па за тим њих систематски, помоћу *научног знања*, испитује, објашњује и проучава. Иако *вера*, односно догматика, признаје ове истине као такве, које се узвишују изнад сфере човечјег разумевања, ипак се за њихово потпуно схватање и за свесно њихово усвајање користи свима средствима ексактне науке. Сад ћемо да видимо, шта сама наука одговара на ову жељу и тежњу хришћанске догматике.

¹⁾ Види дело: „епископа Силвестра, доктора богословја, ректора кјевској духовној Академи. Опыт православнаго догматическаго богословја (съ историческимъ изложениемъ догматовъ). Томъ I-й. Изд. третье Кіево, 1892. г. стр. 104.

²⁾ Dr. K. A. Hase: Dogmatik, s. 10.

³⁾ Dr. H. Martensen. Die chr. Dogmatik, s. s. 55—62.

Др. пр. Т. ТИТОВ

(Наставиће се)